

2. Основной Закон ФРГ. URL: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
3. Constitution passed by the Cortes Generales in plenary meetings of the Congress of Deputies and the Senate held on October 31, 1978. Ratified by referendum of the Spanish People on December 7, 1978. URL: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf
4. Конституція Республіки Македонія. URL: <https://www.sobranie.mk/en/default.asp?ItemID=9F7452BF44EE814B8DB897C1858B71FF&ItemID=9F7452BF44EE814B8DB897C1858B71FF>
5. Конституція Грузії. URL: <http://www.parliament.ge/uploads/other/28/28803.pdf>
6. Конституции государств Европы: в 3 т. / Под. общ. ред. Л. А. Окунькова. – М.: Норма, 2001. Т.1. 824 с.

The article analyzes the practice of constitutional courts of different countries of the world from the moment of their creation and the peculiarities of their functioning. The author pays special attention to the definition of the content of the constitutional right to appeal and studies violations of the fundamental rights and freedoms of a person, which may be the ground for a constitutional complaint.

Keywords: constitutional complaint, right to a constitutional appeal, constitutional procedure on protection of human rights, Constitutional Court of Ukraine.

УДК 341

Лакарова Г.А., НУ «ОЮА»

ПРАВОВА ПРИРОДА МІЖДЕРЖАВНИХ СКАРГ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті проаналізований інститут міждержавної заяви / скарги щодо захисту прав людини. Досліджено положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. щодо процедури подання міждержавної скарги. Розглянута практика Європейського суду з прав людини щодо розгляду міждержавних скарг.

Ключові слова: міждержавна заява, міждержавна скарга, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Європейський суд з прав людини.

Одним з компонентів міжнародного механізму захисту прав людини, який часто не береться до уваги як науковцями, так і державами,

що володіють здатністю його використовувати задля захисту прав людини, є процедура міждержавних скарг. Ця процедура передбачає подачу заяви / скарги державою або групою держав проти іншої держави, яка заявляє про недотримання норм, що містяться в договорі про права людини, щодо якої всі зацікавлені держави юридично пов'язані. Положення про процедури подання скарг щодо порушень прав людини закріплені у багатьох договорах з міжнародного права прав людини. Хоча використання процедури міждержавних скарг завжди буде незначним, ніж скарги окремих осіб або груп осіб. Необхідно зазначити, що існують певні процедурні, юридичні та інституційні вигоди, які можуть бути отримані в результаті використання цієї процедури. Однак позитивні наслідки реалізації цієї процедури часто ігноруються. Однією з причин цього є те, що реалізація міждержавної процедури подачі скарг часто сприймається як політично мотивована і потенційно «надто руйнівна і загрозлива інтересам держави». Можна стверджувати, що ці та інші часто озвучені критичні зауваження надмірно упереджені на користь політичного статус-кво. Слід також зазначити, що, хоча міжнародне співтовариство не стало свідком великої кількості таких скарг, цей засіб захисту прав людини державою від порушень іншої держави не був забутий і залишається актуальним.

Договори про права людини встановлюють правові зобов'язання держав-учасниць, перш за все, щодо своїх громадян та створюють правові рамки щодо відносин один з одним у сфері прав людини. Держави-учасниці договору з прав людини мають правові зобов'язання перед іншими державами-учасницями щодо надання гарантій суб'єктам закріплених прав, що містяться в договорі. Якщо будь-яка сторона договору переконана або має підстави вважати, що ці права порушуються в іншій державі, ця держава має право скажитися на ці порушення, оскільки будь-яка держава, що порушує права людини, гарантовані договором, також не виконала, а й порушила свої зобов'язання перед іншими державами-учасницями. Така заява / скарга не може бути витлумачена як втручання у внутрішні справи держави, це тлумачення пов'язано з еволюцією міжнародно-правового захисту прав людини. Захист прав людини пройшов свій шлях від виключно внутрішньодержавної регламентації до прийняття міжнародних договорів у сфері прав людини та створення системи міжнародно-правового захисту. Саме цей еволюційний процес легітимізував юридичні чинники, які, в сукупності, є обґрунтуванням існування інституту міждержавної заяви / скарги.

Державам, які бажають виконувати ефективну політику у сфері прав людини як на національному, так і на міжнародному рівні, необхідно скористатися процедурами, які вони можуть реалізувати за відповідних умов, якщо вони вважають їх доцільними у відповідних ситуаціях. До таких процедур належить інститут міждержавної заяви / скарги, який закріплений в договорах з прав людини. Як акцентує увагу С. Лекі процедура подання міждержавної заяви / скарги може бути використана в трьох контекстах: 1) як *actio popularis*, де мотивація скарги виходить за межі власних інтересів; 2) в інтересах власних громадян держави в іншій державі; 3) у власних економічних або політичних інтересах держави [5, р. 256].

С. Лекі застерігає, що реалізація процедури міждержавної заяви / скарги може викликати спір між двома або кількома державами у юридичній площині, а не залишати це питання для обговорення та переговорів на політичному, економічному або стратегічному рівнях [5, р. 256]. Розгляд заяви (заяв) / скарги (скарг) незалежним міжнародним органом може сприяти зменшенню рівня напруженості між державами спору, а також підвищенню рівня захисту прав людини. Використання процедур міждержавних заяв / скарг полегшує звичайну необхідність зосередження уваги на певній жертві і дає змогу залученим державам глибше усвідомити причини, характер, наслідки порушень прав людини та виробити алгоритм усунення серйозних порушень прав людини. Інститут міждержавних заяв / скарг направлений на створення практики, яку візьмуть до уваги держави та міжнародне співтовариство задля усвідомлення прогалин, які існують у міжнародно-правовій системі захисту прав людини та приймуть міжнародно-правові заходи на універсальному, регіональному і двосторонньому рівнях для усунення їх.

Існування інституту міждержавних заяв / скарг також відіграє і превентивну роль щодо потенційного використання даної процедури. Як вказує С. Лекі існування цієї процедури як права однієї держави проти іншої (інших) держави (держав) може відігравати профілактичну роль, наприклад, держава А знає, що держава В може формально і публічно «скаржитися» на заявлені дії, що становлять порушення положень прав людини, то держава А може бути менш схильна діяти таким чином без розгляду наслідків таких дій [5, р. 257]. Увага та контроль міжнародного співтовариства щодо порушень прав людини може служити стимулом для держав дотримуватися своїх зобов'язань перед тими, хто на її території. Ця перспектива, звичай-

но, буде посилена, якщо буде більше використовуватися інститут міждержавної заяви / скарги як *actio popularis* [5, p. 257].

Ефективність міжнародного договору у сфері прав людини залежить від можливості відповідно нього захистити регламентовані права та свободи людини у відповідній міжнародній судовій чи квазісудовій установі. Саме практика міжнародних судових та квазісудових установ доводить не формальне закріплення прав та свобод людини, а існування дієвого міжнародно-правового механізму захисту та реалізації їх.

У статті 33 «Міждержавні справи» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. встановлено, що «будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною». Як вказує В. М. Завгородня, що сторонами такої справи можуть бути лише держави-члени Ради Європи, які є учасниками Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., а предметом спору – порушення прав і свобод людини, закріплені в Конвенції і протоколах до неї [1, с. 73]. Т. Д. Грант тлумачуючи положення статті 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. зазначає, що Європейський Суд з прав людини хоч і створений головним чином з метою розгляду справ, порушених особами проти держав, також має юрисдикцію щодо деяких справ, порушених державами проти інших держав [4, р. 9]. Держава не може подавати скаргу лише тому, що має невирішені, але абстрактні спори щодо тлумачення або застосування одного з основних положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї. Проте держава повинна визначити ймовірне порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї. Т. Д. Грант констатує, що це положення стосується прав людини, а не держави-учасниці, і тому міждержавна заява / скарга, в такому ступені, є підставою для твердження, що держава-відповідач порушила права людини [4, р. 9]. Держава-учасниця, яка подає таку заяву / скаргу, повинна визначити порушення прав людини державою-відповідачем у межах обмежень основних положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї. Незважаючи на ці обмеження в предметній юрисдикції, практика Європейського Суду з прав людини свідчить про те, що можливості

для відшкодування за порушені права людини та відновлення порушеного права є значними.

Держава може подати заяву / скаргу в інтересах невизначеного кола постраждалих осіб, групи людей або навіть однієї особи. Міждержавні заяви / скарги можуть подаватися незалежно від того, чи є жертва порушення прав людини громадянином держави-заявника і чи зачіпає порушення інтересів цієї держави. Мета міждержавних заяв / скарг полягає, перш за все, в тому, щоб привести в дію механізм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї у зв'язку з передбачуваним порушенням «європейського громадського порядку» [3, с. 10-11]. Міждержавні справи, які розглядав Європейський Суд з прав людини стосувалися серйозних порушень прав людини.

За всю історію діяльності Європейського Суду з прав людини розглядалось біля двох десятків справ держави проти іншої держави щодо порушення прав людини. Переважно такі справи мають політичний характер. Так, у 1967 році скандинавські держави та Нідерланди подали заяву проти Греції у зв'язку з ситуацією, що склалася після приходу до влади «чорних полковників», а у 1982 році скандинавські держави, Нідерланди та Франція подали заяву проти Туреччини у зв'язку з подіями під час воєнного режиму. У більшості випадків ці справи були предметом розгляду контрольних органів і вирішувалися дипломатичними способами поза рамками контрольних процедур.

Також політичним врегулюванням було завершено справи Греції щодо дій Сполученого Королівства на Кіпрі, який на той час знаходився під адміністративним правлінням Британії (1956 р.). Справи було порушено щодо застосування тортур (стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.). У 1960 році Австрія скаржилася на Італію у зв'язку з процесуальними діями проти південно-тірольських активістів. У цих справах Комітет міністрів за спільною пропозицією обох сторін постановив, що у подальшому провадженні немає необхідності.

Процедура міждержавної скарги Європейського Суду з прав людини, як правило, розглядається як метод колективного гарантування того, що держави-учасниці вживають заходів для забезпечення дотримання прав і свобод, викладених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї [5, р. 272]. Саме у скаргі Австрія проти Італії ця характеристика про-

цедури була вперше сформульована. Посилаючись на преамбулу Конвенції, Комісія зробила висновок, що «Високі Договірні Сторони при укладанні Конвенції [не] повинні поступатися один одному у взаємних правах та обов'язках на виконання своїх індивідуальних національних інтересів, але для реалізації цілей і ідеалів Рада Європи, як це виражено в її Статуті, і повинні встановити спільний громадський порядок вільних демократій Європи з метою збереження їхньої спільної спадщини політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права» [5, р. 273]. Посилаючись на загальні політичні ідеали Ради Європи, Комісія заявила, що відповідно до статті 24 Конвенції «Високі Договірні Сторони уповноважили будь-кого з їхніх осіб на внесення до Комісії будь-якого ймовірного порушення Конвенції, незалежно від того, чи є жертви заявленого порушення громадянами держави-заявника, або ймовірне порушення особливо впливає на інтереси держави-заявника; беручи до уваги, що Висока Договірна Сторона, коли вона звертається до Комісії за заявленим порушенням Конвенції згідно зі статтею 24, не повинна розглядатися як здійснення права на дії з метою забезпечення власних прав, а скоріше як доведення до Комісії щодо ймовірного порушення громадського порядку Європи.» [5, р. 273].

В інших випадках справи «держава проти держави» стосувалися порушення права громадян держави-заявниці. Наприклад, у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» 1978 р., Ірландія звинувачувала Сполучене Королівство у порушенні ряду статей, і Суд прийняв рішення про порушення Сполученим Королівством статей 3 (заборона катування) і 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Це рішення було першим у справах держави проти держави. Раніше, у 1972 р., Ірландія також подавала заяву проти Сполученого Королівства у зв'язку з діями поліції та військових в Ольстері, проте було досягнуто врегулювання політичними засобами [2, с. 307-320].

Так у рішенні по справі Кіпр проти Туреччини (IV) (Cyprus v. Turkey (IV)) 25781/94 від 22 листопада 1994 року Європейський Суд з прав людини визнав порушення статей 2 (право на життя), 3 (заборона катування), 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 6 (право на справедливий суд), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), 9 (свобода думки, совісті і релігії), 10 (свобода вираження поглядів), 13 (право на ефективний засіб юридичного

захисту), статті 1 (захист власності) Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

У рішенні по справі Грузія проти Росії (I) (*Georgia v. Russian Federation* (I)) 13255/07 від 26 березня 2007 року Європейський Суд з прав людини визнав порушення статей 3 (заборона катування), 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 6 (право на справедливий суд), 13 (право на ефективний засіб юридичного захисту), 38 (розгляд справи) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., статті 4 (заборона колективного вислання іноземців) Протоколу № 4 до неї. Скарга залишається на розгляді в частині, що стосується визначення справедливої сатисфакції.

Передбачено три рівні порушень, що підлягають розгляду Європейським Судом з прав людини:

1. Випадки, де порушення норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. спостерігаються зі сторони державної влади. Як приклад: співробітник правоохоронних органів веде себе по відношенню до ув'язненого жорстоко і зневажливо, тим самим принижує людську гідність, а, значить, порушуючи права громадянина. У цій ситуації порушується заборона на тортури, що обумовлюється в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

2. Неналежне виконання своїх зобов'язань державою. Зокрема, коли немає повномірного розслідування справи, де порушуються права потерпілої сторони, а, значить, не настає відновлення тих прав що були порушені.

3. Невиконання державою норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. міжнародного значення. На цьому рівні знаходяться справи, протягом яких права громадянина не були захищені державою [3, с. 68-75].

Отже інститут міждержавної скарги, що склався на основі положень статті 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. є одним з дієвих, проте не дуже часто використовуваних державами, механізмів захисту прав людини від порушень зі сторони держави відносно іншої держави.

Бібліографічний список:

1. Завгородня В. М. Міждержавні справи у практиці Європейського суду з прав людини / В. М. Завгородня // Правовий вісник Української академії банківської справи. – № 1(10). – 2014.
2. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Є. Європейське право у галузі прав людини. Джерела і практика застосування. – Київ: АртЕк. – 1997.

3. Европейский суд по правам человека: правила обращения и судопроизводства. Сб. ст. и док. / Под общей ред. А. В. Деменевой, Б. Петранова. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2001. – (Международ. защита прав человека; Вып. 1).
4. Grant T. D. International Dispute Settlement in Response to an Unlawful Seizure of Territory: Three Mechanisms / T. D. Grant // 16 Chi. J. Int'l L. 1 (2015).
5. Leckie S. The Inter-State Complaint Procedure in International Human Rights Law: Hopeful Prospects or Wishful Thinking / S. Leckie // Human Rights Quarterly, Vol. 10, 1988.

The article analyzes the institute of inter-state application / complaint for the protection of human rights. The provisions of the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms on the procedure for filing an inter-state complaint are investigated. The practice of the European Court of Human Rights regarding the consideration of inter-state complaints is recognized.

Keywords: *Inter-State application, Inter-State complaint, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the European Court of Human Rights.*

УДК 341.232.7:351.77

Орінда Е. Н., ONE & Associates ADVOCATES

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У БОРОТЬБІ З ЕПІДЕМІЯМИ ТА ПАНДЕМІЯМИ

У статті проаналізований розвиток концепцій у сфері міжнародно-правового співробітництва у боротьбі з епідеміями та пандеміями. Систематизовано доктрину міжнародного права в сфері міжнародно-правового співробітництва у боротьбі з епідеміями та пандеміями за науковими концепціями: 1) ВООЗ є основним координатором міжнародно-правового співробітництва у сфері боротьби з епідеміями та пандеміями; 2) основою ефективного міжнародно-правового співробітництва у сфері боротьби з епідеміями та пандеміями є доступ до лікарських засобів; 3) складовою права на здоров'я є забезпечення епідеміологічної безпеки держави; 4) свобода торгівлі є передумовою для міжнародно-правового співробітництва у сфері боротьби з епідеміями та пандеміями.